

NADMEĐER: TRAGEDIJA CRNE GORE KROZ ŠEĆANJE NA INTERNACIJU

3.

Težak i bolan period za ponosni crnogorski narod

Piše: **Nenad STEVOVIĆ**, publicista i istraživač crnogorske dijaspore

Slučaj generala Radomira Vešovića bila je prelomna tačka u namjeri guvernera Viktora Vebera da u širokom opsegu realizuje internaciju crnogorskog stanovništva. Radomir Vešović se sa dva brata odmetnuo u komite, a njegovog trećeg brata Vladislava, studenta prava, zajedno sa Savom Radulovićem, takođe studentom i kapetanom crnogorske vojske Mijatom Redžićem, okupator je objesio u Kolašinu 28. juna 1916. godine. Vešovićev otac zbog starosti je oslobođen smrtne kazne i interniran. Za ponosni crnogorski narod nastupio je težak period bola, poniženja, i kao nikada do tada urušavanja kolektivnog i ličnog dostojanstva. Nastupila je internacija.

KOMITSKI OTPOR

Od avgusta 1916. godine počinje oružani otpor okupatoru i stalni sukobi. Uslijedile su represalije, strijeljanja talaca, nametanje kontribucije u kapetanijama u kojima se osećala komitska aktivnost i otpor, masovna interniranja i druge kaznene mjere. Samo u cetinjskom, podgoričkom, kolašinskom i nikšićkom okrugu zbog komitske aktivnosti strijeljano je oko 500 ljudi. Na otpor Crnogoraca okupator je reagovao represijom i masovnom internacijom oficira i intelektualaca u koncentracione logore, tako da se do 1918. go-

General Radomir Vešović

Internacija stanovništva širokog opsega počela je 15. juna 1916. godine upadom u kuće crnogorskih oficira, ministara, poslanika i činovnika, hapšenjem i sprovođenjem u okružne komande, a odatle u Kotor. Sa željezničke stanice u Zelenici, prvi voz sa interniranim crnogorskim oficirima i činovnicima krenuo je 28. juna 1916. godine

Od avgusta 1916. godine počinje oružani otpor okupatoru i stalni sukobi. Uslijedile su represalije, strijeljanja talaca, nametanje kontribucije u kapetanijama u kojima se osećala komitska aktivnost i otpor, masovna interniranja i druge kaznene mjere. Samo u cetinjskom, podgoričkom, kolašinskom i nikšićkom okrugu zbog komitske aktivnosti strijeljano je oko 500 ljudi

Cetinje pod okupacijom, 1916. godina

dine u logore Nežider, Boldagason, Nadmeđer, Karlštajn našlo oko 9.500 crnogorskih oficira, intelektualaca i građana. U blizini Tuzi u Vuksanlekićima se takođe nalazio koncentracioni logor. Represalije su uslovile i predaju jednog broja komita čiju aktivnost nijesu odobrvali mnogi uglednici, poput mitropolita Mitrofana Bana, vojvode Gavra Vukovića, bivšeg ministra Ljuba Bakića i drugih, koji su sa okupatorskim generalnim guvernerom sklopili dogovor da svi komiti koji se predaju do 20. septembra 1917. godine, uključujući i Vešovića, budu pomilovani. Neki ugledni Crnogorci su pak dobili ovlašćenja da pregovaraju sa komitima. Učinak ove akcije nije bio veliki. Manji broj komita se predao, a brigadir Vešović je s manjom grupom saboraca krenuo preko Albanije za Grčku. Saznavši za izbijanje Oktobarske revolucije i izlazak Rusije iz rata, Vešović je izgubio vjeru u pobjedu saveznika i odlučio da se vrati u Crnu Goru i preda okupatoru uz određene uslove. Pošto su njegovi uslovi prih-

vaćeni, čak i taj da mu se izda plata dok je bio u šumi i nadoknadi šteta, na Novu godinu 1918. Vešović se predao sa 20 komita. Kako se bližio kraj rata, tako je i broj komitskih grupa rastao, što je vezivalo veliki broj okupatorskih vojnika za Crnu Goru. Tako je tokom 1918. godine u Crnoj Gori djelovalo oko 800 aktivnih komita, a do kraja rata taj broj je porastao za nekoliko puta. U avgustu iste godine na ovom području je bilo između 40 i 45 hiljada pripadnika okupatora, od toga oko 27.000 aktivnih boraca. Takvu koncentraciju vojnika okupator nije imao ni na jednom drugom području.

INTERNACIJA

Internacija stanovništva Crne Gore širokog opsega počela je 15. juna 1916. godine upadom u kuće crnogorskih oficira, ministara, poslanika i činovnika, njihovim hapšenjem i sprovođenjem u okružne komande, a odatle u Kotor. Sa željezničke stanice u Zelenici, prvi voz sa interniranim crnogorskim oficirima i činovnicima krenuo je 28. juna, i

Čitanje presude Mijatju Redžiću i obješeni Vlakjo Vešović

Štab okupacionog Vojnog generalnog guvernerstva na Cetinju

u mađarski Boldagason stigao 2. jula 1916. godine. Gotovo svi aktivni oficiri, veliki broj penzionisanih oficira, kao i oficiri „narodne vojske” bili su internirani. Pored njih u logore su sprovedeni gotovo svi bivši ministri, poslanici, visoki činovnici, političari i ljudi od uticaja u narodu. Mali je broj onih sa visokim položajem i uticajem koji su izbjegli internaciju. Među njima su bivši ministar inostranih djela vojvoda Gavro Vuković, bivši ministar Filip Jergović, maršal dvora Slavo Ramadanović, mitropolit Mitrofan Ban, i stare vojvode Ilija Plamenac i Mašo Đurović.

ČAJNIČE I GORAŽDE

Do 9. jula iz okruga kolašinskog internirano su 1.642 lica, a iz nikšićkog 115. Do 20. jula 1916. godine internirano je u Boldagason 1.811 političkih sumnjivih intelektualaca, među kojima se nalazilo 17 generala i 709 oficira, a 79 politički sumnjivih Albanaca, većinom pristalica Esad-paše, upućeno je u Ašah. Iz sreza kolašinskog prispjelo je na Cetinje 20. jula 1.425 ljudi, a 29. jula još 853. U prvoj polovini 1917. godine nalazilo se u Trstu 300 interniranih Crnogoraca.

U januaru 1917. godine u radničkim odjeljenjima ratnih zarobljenika u Čajniču bilo je 55 Crnogoraca, a u Goraždu 163. Zbog jake aktivnosti komitskog pokreta prvih mjeseci 1918. godine, iz Crne Gore je u martu internirano 867 lica, među kojima je bilo 200 žena i dece. U vezi sa Vešovićevom aferom internirani su i neki Albanci-katolici, uglavnom iz okruga podgoričkog, kao i poneki iz Bara i Plava. Prema podacima austrougarske Vrhovne komande od 5. septembra 1916, u Ašahu se nalazilo 56 oficira i civila crnogorskih Albanaca. Prema podacima Crnogorskog Crvenog krsta, u maju 1917. u Ašahu se nalazilo 150 Albanaca, a u martu 1918. godine 105. Od aktivnih crnogorskih oficira u logorima se 12. decembra 1916. godine nalazilo 15 potporučnika, 181 poručnik, 189 kapetana, 58 majora, 9 generala – brigadira, 2 generala – divizijara i dva ministra vojna. Ukupno 454 oficira i 2 ministra vojna. U ovaj broj nijesu uračunati oficiri u penziji i oficiri „narodne vojske”.

ŽENE I DECA

Prve žene iz starih granica Crne Gore koje su sprovedene u logor su bile Danica Vešović,

Na otpor Crnogoraca okupator je reagovao represijom i masovnom internacijom oficira i intelektualaca u koncentracione logore, tako da se do 1918. godine u logorima Nežider, Boldagason, Nadmeđer, Karlštajn našlo oko 9.500 crnogorskih oficira, intelektualaca i građana. U blizini Tuzi u Vuksanlekićima se takođe nalazio koncentracioni logor

supruga generala Radomira Vešovića, i njene dvije kćeri Desanka i Zorka. Sa njima su u logoru u Karlštajnu bile Milica Spasojević i Đuka Seferović. U Droendorfu su se u januaru 1917. nalazile 22 internirane žene, a u Paraslu 4. U logoru u Nežideru, na primjer, internirana je Jovanka Vujović sa šestoro dece, a 130 dece je bilo ulogoreno u Boldagasonu. U logoru Nežider 28. maja 1917. godine je bilo 55 žena i 37 dece. Seljaci su internirani iz okruga kolašinskog i sreza durmitorskog, dok iz ostalih djelova Crne Gore seljaci nijesu hapšeni i sprovedeni u logore. Iz okruga pljevaljskog internacija u austrougarske logore je počela ranije, i odvijala se u dvije etape, poslije dvije okupacije. Prvi put nakon što je austrijska vojska kratko okupirala Pljevlja 19. avgusta 1914. godine, i drugi put, u mnogo većem obimu, poslije zauzimanja grada i okupacije 25. decembra 1915. godine.

BEZ PREKIDA

Iz Pljevaljskog i Pečkog okruga formirano je odjeljenje od 1.000 ljudi za rad van teritorije Crne Gore. Inače internacija iz pljevaljskog kraja vršena je odmah nakon osvajanja, od decembra 1915. godine. Prvo su internirani sveštenici, učitelji, imućni trgovci, seoski prvaci i domaćini, jednom rečju inteligencija i narodni prvaci. Nakon kapitulacije (21. januar 1916.) internirani su vojnici i oficiri. Okupator je odmah nastojao da obezglavi porobljeni narod. Iz pljevaljskog kraja interniran je jedan broj žena, dece i staraca koji nijesu bili vojni pripadnici. Interniranje je praktično vršeno sve do oslobođenja 1918. godine. Internirani su prvo odvođeni u logore u Bosni i Hercegovini, potom u logore u Austriji i Mađarskoj – Nadmeđer, Boldogason, Nežider, Ašah, Karlštajn, Vauthofen... (Nastavlja se)